

KNJIGE

GDJE ODGOVORNOST ULAZI U ŽIVOT

Emmanuel Lévinas: »Entre nous, Essais sur le penser-a-l'autre« (»Među nama, rasprave o mišljenju-na-Drugo«) / Grasset / Pariz, 1991., str. 264

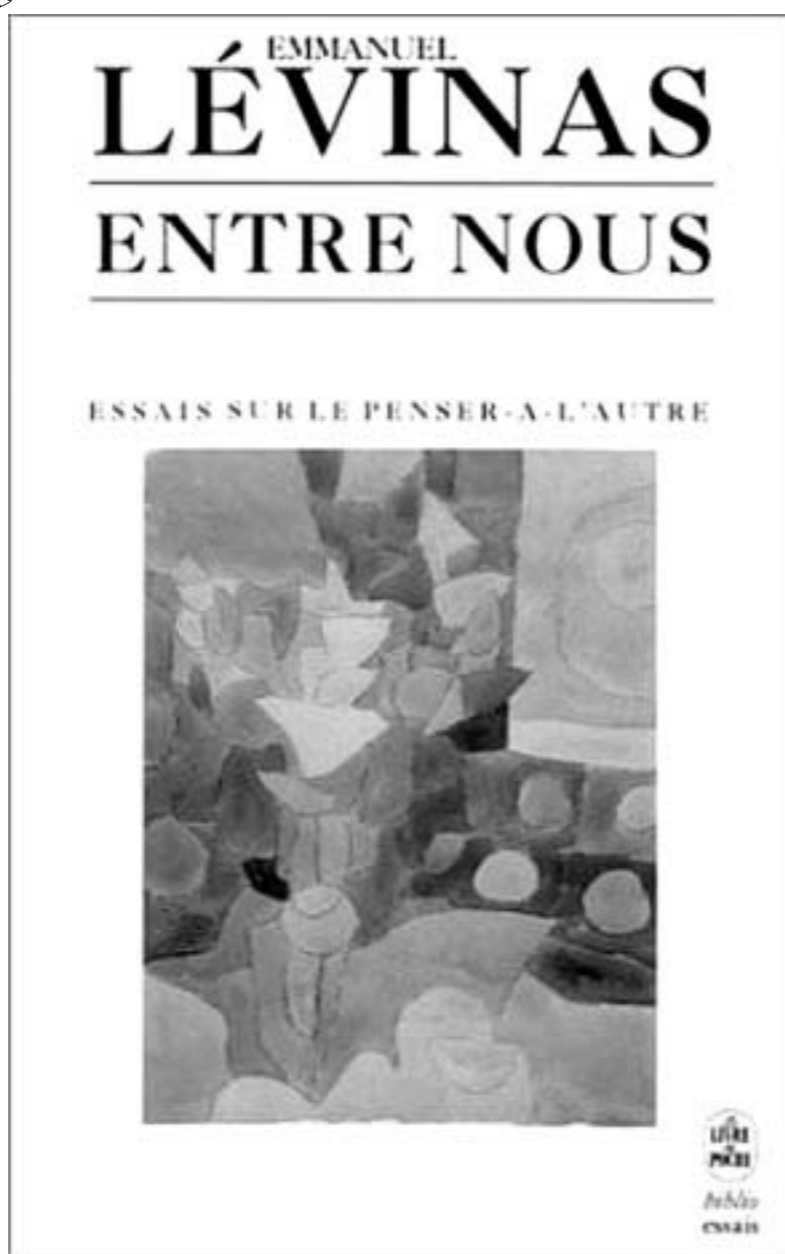
prijevod i prijevod

Jadranka Brnčić

Emmanuel Lévinas (1906. – 1995.) rođen je u Litvi iz koje je iselio nakon Ruske revolucije 1917. U Njemačkoj je studirao filozofiju, osobito pomnju posvećujući Husserlu i Heideggeru. Mnogi (primjerice Sartre) duguju upravo njemu upoznavanje s fenomenologijom, filozofskim pravcem koji otklanja subjektivističko-apstraktnu spoznajno-teorijske rasprave i svojom »fenomenološkom metodom« stvara kritičke temelje znanstvenom mišljenju uopće. Bio je profesor filozofije na Sorboni i sve do smrti ravnatelj Ecole Normale Supérieure Israélite orientale (Orijentalne izraelske učiteljske škole).

Patnja, ljubav, kultura, pravda...

Najmanje su tri sloja koja obavijaju i prožimaju njegovu ličnost i djelo: politička i intelektualna zbiljanja, judaizam i filozofija. Jedna je od najvažnijih figura u filozofiji 20. stoljeća i znatno je utjecao na filozofska kretanja, nadahnjujući Derridu, Lyotarda, Blanchota, Irigaryja i Finkielkrauta. Učitelj je naraštaja koji su tražili moralne odgovore na pitanja povijesti, no više je vodio pitanjima, nego odgovorima; učio je da se suprotnosti podnose, a ne olako razrješavaju, a rješenje je nalazio u filozofskom ponašanju koje je definirao kao »mudrost ljubavi«. Lévinasovo djelo most je između modernističkog i postmodernističkog mišljenja te poveznica među po-

ststrukturalizmom, etikom i ontologijom, filozofskom disciplinom koja se bavi problemom bivstvovanja uopće.

»Entre nous, Essais sur le penser-a-l'autre«, objavljena u Parizu nekoliko godina prije njegove smrti, najargumentiranija je, najpristupačnija i najdefiniranija knjiga koju je Lévinas objavio. A bio je objavio oko 400 članaka, recenzija, rasprava i 15-ak knjiga.

Rasprave o religiji, politici i prednosti etike u knjizi »Entre nous« sažimlju i pojašnjavaju temeljne postavke njegove filozofije te otkrivaju razvoj njegove misli tijekom gotovo 40 godina. Apoteoza su njegova djela i uvod u njega. Sve glavne teme su tu: patnja, ljubav, kultura, pravda, ljudska prava i legitimna teorija, jednom riječju ponovno osnovno ljudsko pitanje – dobro i zlo. Knjiga je ključ etičke dimenzije njegova promišljanja Drugosti. Polazeći od fenomenološke metode Edmonda Husserla i Martina Heideggera, Levinas je prešao okvire koje su oni zadali da bi pokazao (i dokazao) da je etika ta, a ne ontologija, koja upravlja filozofskom misli nepostojećom bez odgovornosti. Da bi zasnovao etiku kao »prvu filozofiju«, odnosno afirmirao Drugo kao nesvodljivost na Isto i kao osnovu odgovornosti bića. Lévinas je morao negirati kategoriju totaliteta u svim njezinim oblicima. Dva su oblika bitna: transcendentni i imanentni, božanski i ljudski. Ekstaza i Znanje. Suprotstavljajući se filozofiji suverene slobode i moći, etički se odnos sastoji u priznanju apsolutne eksteriornosti i time se ruši

monolog, a uspostavlja dijalog; time se rastvara cjelina, a otvara beskrajinost; time se opovrgava Isto, a afirmira Drugo. Kada čovjek doista pristupi Drugome (a svaki je čovjek Drugi Drugome), on se oslobada povijesti.

»Teška sloboda«

U svome radu Lévinas se vraća metafori Drugog da bi raspravljao kako i gdje odgovornost ulazi u naše živote, a filozofiju čini nužnom. Za njega etika počinje s našim odnosom licem u lice s drugom osobom – pri čemu drugu osobu valja promatrati ne kao odraz nas samih, ne kao prijatelju, nego kao nekog različitog i većeg od nas samih. Lévinas tjera čitatelja da prepozna implikacije takve interakcije: našu trajnu odgovornost za drugog te našu zabrinutost za tuđu patnju i smrt. Da bi se čuo Govor i vidjelo Lice, da bi drugi postao cilj, a ne sredstvo, subjekt treba izgubiti moć i, predajući se pasivnosti, ukinuti sebe kao suverenu autonomiju, što Lévinas zove »teškom slobodom«.

Ako je mudrost ljubavi poštivanje Drugoga, onda je ona negacija totaliteta (i totalitarizma); ako je ona odgovornost subjekta prema Drugome, onda je subjekt osobnost, tj. izbor i odluka, sposobnost za vlastitu sudbinu; ako je mudrost ljubavi prevladavanje zla što čovjeka okružuje, onda je ona ponajprije razgovor o vlastitoj krivnji... Smješteno na razmeđu nekoliko filozofskih škola i pristupa, Lévinasovo djelo osvjetljava mnoge mogućnosti kritike i ima odjeka ne samo unutar filozofije nego i u književnosti, pravu, religiji i politici.

MIROSLAV MIČANOVIĆ
UTJEHA KAOSA

ŽIVOT PUN NEBESKE JEKE

Vojislav Mataga: »Lao-tseov put« / Meandar / Zagreb, 2004.

Knjiga pjesama Vojislava Matage »Lao-tseov put« (Meandar, Zagreb, 2004. Urednik: Branko Čegec, dizajn: Boris Malešević, fotografija na naslovnici: Stanko Abadžić) kreće se jednosmjerno, od početka do kraja, u znakovlju temeljne knjige taoizma. Pisana je, kako autor navodi u uvodnoj napomeni, na osnovi niža sekundarnih tekstova koji su mu kao parafraze primarnog (kineskog) teksta bile dostupne na europskim jezicima.

Čvrsto ukotvljena u duhovni obzor taoizma (tali barem s namjerom da ga prati, pohvali ili eksplicitno se njime posluži) podalke je od pjesničkog mjesta i strategije koje je autor zauzeo u dosadašnjim knjigama. Objavio je pet kratkih/pjesničkih oblika: Bludec predvorjem, 1975; Opća mjesta, 1990; Jezik i zmija,

hovu naličju traže Smisao, nižu se puneći, ne osobito (za čitatelja) bogat, repertoar istina, uputa, pitanja, dokaza i vjerovanja: »Steknu li ljudi znanje o lijepom/ evo im znanja o ružnom; »Ne uzdiži zasluzne/ da se narod ne kviri i ne prepire; »Brineš li više o zdravlju ili o slavi?/ Što želiš više bogatstvo ili sreću?«; »Božanska punoća... nije drugo do li/ praznina«.

Naravno, riječ je o čitatelju koji knjigu pjesama ne doživljava kao priručnik ili uvod u njemu nepoznato područje, ne doživljava je kao pouzdana vodiča ili katalog na jednome mjestu prikupljenih činjenica i znanja...

Knjiga »Lao-tseov« put nastajala je kao marno prikupljanje i kompiliranje različitih zapadnih redakcija Lao-tseove Knjige i izraz je potpune vjere u njezinu važnost i snagu. Govornik je osim u sposobnosti reprodukcije u bitnom smislu isključen, odsutan i podređen – daleko od ambicije, kako je ranije pisano za njegovu poeziju, »da se još jednom osvrne na prijedeni put, da preispita rečeno i promišljeno, da epiloški stavi problem i muku pjesništva« (T. Maroević).

Vojislav Mataga se u novoj knjizi pjesama »Lao-tseov put« uputio na vrlo nezahvalan i sklizak put: prihvaćajući ulogu onoga koji parafrazira ono što je usustavljeno kao filozofijska (duhovna, sveopća?) paradigma oduzeo si je mogućnost pjesničkog (kretivnog) su/djelovanja. On sam sugerira da mu je mjesto komentatora bliže, ali i taj je prostor vrlo sužen i bez velikog odmaka: odriče mu mogućnost uznemirenosti i sumnje kao lijek protiv pravovjernosti i neupitnosti! Stihovi/sentence: Istinite riječi – nisu ugodne/ Ugodne riječi – nisu istinite// Vješt govornik – nije častan čovjek/ častan čovjek – nije vješt govornik – obuhvaćaju i autorovo pisanje i moje čitanje. Sasvim sigurno da je i na jedno i na drugo moguće tražiti odgovore u upravo napisanom i pročitanoj, kao što je vjerojatno sasvim sigurno je da nad ovom knjigom lebdio i sad lebdio duh Thomasa Mertona, kome je ona i posvećena.

Upitnik u podnaslovu »Lao-tseova puta«: jesu li to didaktički spisi, gotovo da je suvišan, ali o njemu drugi put, jer kaže pjesnik: Istinski Put je/ istinski blagoslov// Djeluje bez djelovanja./ poučava bez riječi.

MOŽE I BEZ SEKSA

»Seks&grad – nova hrvatska proza« / Priredila Jagna Pogačnik/ Matica hrvatska Osijek / Osijek, 2004., str. 161

Helena Sablič Tomić

Primijeni li se jednostavna formula – sex + shopping+ New York – na niz kratkih proza hrvatske verzije knjige »Seks&grad«, onda ona ne bi baš dobro funkcionirala. Naime, čitatelji željni takve priče svakako ne bi našli ono što inicijalno traže. I to samo zato što je ponuda u trinaest različitih pripovjedačkih situacija gotovo dijametralno suprotna onome što je prikazano u istoimenom serijalu i objavljeno u knjizi Candace Bushnell.

Ipak, i u ovim pričama može se pronaći ponešto iz formulom najavljenoga seksa, shoppingholičare, međutim, zamjenjuju urbani samci prepuni sumnjivih bolesti, a metafora prostora označena imenom New Yorka, Zagreb, Osijek i Slavonki Brod, u ovim urbanim pejzažima i nije tako bitna.

Naime, prirediteljica urbanog »sex shopping« proznog centra, Jagna Pogačnik, uvodno je eksplicitno naglasila kako je naslov »više marketinški trik, fraza i parafraza« baš kao i provokativna svjelucava ružičasta naslovnica. Zajednička, inicijalno zadana tema, bila je samo povodom za obliko-

vanje još jedne zbirke nove hrvatske proze.

Vodeća imena recentne prozne produkcije na nagovor Pogačnikove upustila su se u traganje za osobnim oblikovanjem najindividualnijeg iskustva (ako takvo uopće postoji!) u jednom posve univerzalnom prostoru. Skupina pisaca kao što su Zoran Ferić, Rade Jarak, Rujana Jeger, Zoran Lazić, Simo Mraović, Goran Nuhanović, Jurica Pavličić, Edo Popović, Borivoj Radaković, Delimir Rešicki, Milana Vuković-Runjić, Roman Simić i Tomislav Zajec, iz perspektive urbanih pripovjedača pokušala je raskrinkati što se događa u pejzažu između zidova nebođera, ali i preko njih. No, čini se kako im druga vizura, vizura rastvaranja tjelesnoga identiteta kroz prozni tekst još nije baš po volji.

Većina njih spremna je ironijom ili paradijmom problematizirati »zadanu izravnu temu« (Z. Lazić), neki se prema tabuima seksa ogledaju kao prema zadanom sociološkoj nužnosti u sveopćoj urbanoj otuđenosti (D. Rešicki, M. Vuković-Runjić), neki je trivijaliziraju, marketiški osmišljavaju i posredovanom stvarnošću narativiziraju (R. Si-

mić, T. Zajec), neki pri tome na površinu dovode niz devijacija urbanoga svakodnevnja koji gotovo uvijek kulminiraju nekom bolešću (Z. Ferić, J. Pavličić) ili namjerno odlaze u pornografiju (B. Radaković) ili ih pak oaza ruralnoga (R. Jarak) štiti od urbanih truleži.

Zanimljivo je pročitati i premijirano fragment novoga romana Ede Popovića »Tango« kojemu je prostor ulice metafora gradskoga života i izazov na kojemu se prelijevaju oba zadana tematska »inputa«. Slično je, ali nešto gušće i sažetije, o uličnoj praznini i urbanoj uličnoj vrevi pisala Rujana Jeger. No, oni koji očekuju izravan seks morat će se zadovoljiti »samo« opisima

iz perspektive psa koju nudi Simo Mraović, a nešto posve suprotno, gotovo platonsku vizuru istoga napisao je vrlo duhovito Goran Nuhanović.

I ovaj izbor govori u prilog činjenici kako tema spolnosti još ne dominira suvremenom prozom. Seks još nije došao do potpune slobode prepoznavanja (onog demokratskog, kako bi rekao autor pogovora Zlatko Kramarić). Stoga se čini da je gotovo nužan taj revival seksa (slobode/oslobađanja) u literaturi pa makar se krenulo, kao što čine ovi prozaici, od same njegove ideje.

Priče iz ove zbirke mogu poslužiti kao skica za tu ideologiju oslobađanja tjelesnosti te kao itinerer u traganju za emocionalnim. Ono je, kako se čini, još u nekom egzilu u odnosu na grad.

Ovih trinaest izabranih željelo je izgleda biti isključivo u gradu kako bi mogli pisati o drugima, o umornosti, o gladi za seksom i za jelom, o bolesti, struju i DVD. Njihove priče pokazuju kako je upravo grad background različitih individua, želja, ideja, nagona, karaktera i vremena, kako je on trka puna ljudi i puna samoće.

TAKSI ZA SVAKODNEVICU

Vesna Čuro-Tomić: »Taksi za televiziju« / Algoritam / Zagreb, 2004., str. 698

Miroslava Jandrić

Ne volimo otključavati, ali volimo čitati, ovo posljednje je prevagnulo, pa smo posegnuli za knjigom »Taksi za televiziju«. Knjige se u nas (pre)malo čitaju, o njima se rijetko govori i kad se tiskaju, a o ovoj se pisalo i govorilo i prije no što je ugledala svjetlo dana. Radoznali i beskrajno znatiželjni čitamo i prelistavamo nove knjige i naših i stranih autora (da štogod ne pobjegne), a tko bi odolio i ne pročitao knjigu Vesne Čuro-Tomić, autorice s kojom su nam se ponekad i poslovni putovi presijecali.

»Taksi za televiziju« je pravičnik Vesne Čuro-Tomić, pozamašna knjiga, ima sedamstotinjak stranica, no – ne ispušta se iz ruku. »Taksi za televiziju« je doslovno teška knjiga koja se lako čita.

Vesna Čuro-Tomić, dobro, iznenadujuće dobro piše. Drži nas u napetosti, kao da je knjiga neki krimić, a nije.

Autorica zapisuje sve što joj se zbiva: doma, na putu do posla, na poslu... Igrom slučaja ona radi na Televiziji, a ta ustanova jest već desetljećima u središtu zbiljanja. Neprestane smjene čelnih ljudi, zakona o informiranju i Vijeća, nepotizam, veze i vezice, nemogućnost napredovanja, jal, zavist, podmetanja i tračevi pretvorili su televizijsko novinarstvo (i novinarstvo općenito) u stresan pa i po zdravlje riskantan posao. Vesna Čuro-Tomić iznutra, na vlastitom primjeru opi-

suje stanje na HTV-u, koje je jednako ili jako, jako slično situaciji ne samo u novinskim kućama, nego i u mnogim drugim tvrtkama. Honoraran, iscrpljujući rad bez ikakvih šansi za stalno posao, stalno upletanje političkih moćnika, zapošljavanje i visoke plaće dobivene bez rada, nerad i neorganiziranost... Imena su izmišljena, »otključavamo« i pronalazimo stvarne osobe, iako nas zapravo i ne zanim tko je tko. Likovi s Televizije, postaju tipovi koje lako pronalazimo u vlastitom okruženju.

»Taksi za televiziju« vozi našom svakodnevicom. Roman je pleten različitim vunicama, kao vesta dva pravo, dva krivo. Dio romana o Televiziji možda jest najatraktivniji, no posve sigurno i najslabiji dio, no dobro je došao, ako ništa drugo da spisateljica skrene pažnju na sebe i da za rukav povuče i one koji nikada ništa ne čitaju, a kamoli pišu. Neusporedivo, književno atraktivniji i zanimljiviji su ostali dijelovi,

knjige. Vesna Čuro-Tomić piše i istodobno komentira svoje pisanje, daje prijatelji i rodbini roman na čitanje, opisuje njihove reakcije. Šarmantno i duhovito, ali istodobno i tvrdoglavo ne prihvaća skoro ničije ni kritike niti smjernice. Svi, svi od reda rekoše da roman jest predugečak: točno, izdavač ga joj je naprosto morao istrgnuti iz ruku.

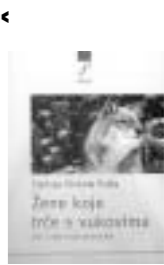
Spisateljica jest hrabra žena: razotkriva nam se bez ostatka. Piše o svojim strahovima, mukama, starenju, otvara vrata redakciji, ali i svojeg ne uvijek pospremljenog doma u kojem ima i neopranog suda, i prašine, pa čak i poneki štakor u dvorištu.

Očaralo nas je i zbližilo što spisateljica kao rijetko tko od današnjih pisaca voli riječi i raspravlja o njima, doslovno svaku jezičnu nejasnoću i nedorečenost raspravi s lektorikom, pa i sa svima nama. Iz knjige »Taksi za televiziju« možemo koješta naučiti, uživajući pri tomu u lijepom štivu.

IZLOG KNJIGA

Clarissa Pinkola Estés

»Žene koje trče s vukovima«

Algoritam, Zagreb, 2004., str. 575

C. P. Estés u ovom nam svjetski poznatom bestselleru predstavlja nju, Divlju ženu, koja čini samu bit ženine instinktivne prirode. U toj strasnoj knjizi autorica nas vraća starim, arhetipskim pričama poput one o Modrobrodome, Vasiliisu Premudrom, Zlatokosi, o Djevojčici sa šibicama...

Simone Weil

»Težina i milost«

Litteris, Zagreb, 2004., str. 223

Duhovno bogate stranice i kratke misli koje je Gustave Thibon okupio nakon smrti Simone Weil, »najveće mističarke 20. stoljeća«, pod nazivom »Težina i milost« bave se temama koje jedino nešto znače toj francuskoj spisateljici: ljubav prema Bogu, ljudska nesreća, odricanje, milosrđe...

Josip Sever

»Svježa dama Damask trese«

Lunapark, Zagreb, 2004., str. 215

»Svježa dama Damask trese« priredivača Branka Maleša okuplja neobjavljene pjesme i dnevničke fragmente pokojnog Josipa Severa, kulturnog pjesnika čija je radijacija bitno nadmašivala nemale doseg suvremenog hrvatskog pjesništva posljednjih 30-ak godina.

Ante Tomić

»Klasa optimist«

Hena.com, Zagreb, 2004., str. 296

»Klasa optimist« je zbirka kolumni što ih je Ante Tomić ispisivao u subotnjem prilogu Jutarnjeg lista. Junaci njegovih kolumni su političari, liječnici, glumci, tajkuni, ratni heroji, estradne zvijezde..., a svi su se oni našli na Tomićevoj satiričnoj oštici.

Louis de Bernieres

»Kardinal Guzman i njegovo bremenito naslijeđe«

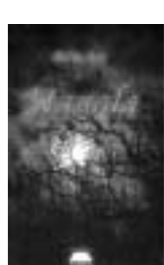

Algoritam, Zagreb, 2004., str. 511

Guzman će u ovoj završnoj knjizi kronika o čudesnom gradu u Andama možda pomalo naivno i nehotično pokrenuti lavinu događaja koja će kulminirati križarskim pohodom Nove Inkvizicije. Zemlju koju je već poharala vojska i kokainska mafija sada je dohvatila pošast vjerskog fanatizma.

Petra Ivčić

»Manala«

Nova knjiga Rast, Zagreb, 2003., str. 123

Druga knjiga 16-godišnje Petre Ivčić zbirka je pjesama koje govore o životu i njegovoj nepravdi, a autorica je svojoj zbirci izabrala ime »Manala«, što je prema finskoj mitologiji mjesto slično paklu. No pjesnikinja je svoje stihove napisala s jasnom porukom kako se u životu treba boriti i ustrajati u nevoljama.